

ХАВРУК В. О.,асистент кафедри технічної експлуатації
автомобілів та автосервісу
(Національний транспортний
університет)

УДК 343.9.018: 51-77

**ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ОЦІНКИ ДИНАМІКИ
Й ОТРИМАННЯ ПРОГНОЗУ РІВНЯ ЗЛОЧИННОСТІ**

У статті проаналізована динаміка деяких видів злочинів в Україні за період 2013–2017 рр. Розглядаються такі злочини, як хуліганство, грабіж, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження. Наводяться поліноміальні тренди, які описують ці види злочинів і на основі яких робляться узагальнюючі (попередні) висновки про рівень злочинів у 2018 р.

Ключові слова: динаміка, грабіж, злочин, кримінологічна інформація, неповнолітні, поліноміальний тренд, прогнозування, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, хуліганство.

В статье проанализирована динамика некоторых видов преступлений в Украине за период 2013–2017 гг. В частности, рассматриваются такие преступления, как хулиганство, грабеж, умышленное средней тяжести телесное повреждение. Приводятся полиномиальные тренды, которые описывают данные виды преступлений и на основе которых делаются обобщающие (предварительные) выводы об уровне преступлений на 2018 г.

Ключевые слова: динамика, грабеж, преступление, криминалогическая информация, несовершеннолетние, полиномиальный тренд, прогнозирование, умышленное средней тяжести телесное повреждение, хулиганство.

The article analyzes the dynamics of some types of crimes in Ukraine for the period 2013–2017. In particular, crimes such as hooliganism, robbery, deliberate, moderate bodily injury are considered. Polynomial trends are described that describe these types of crimes and on the basis of which generalizing (preliminary) conclusions are drawn about the level of crimes for 2018.

Key words: dynamics, robbery, crime, criminological information, minors, polynomial trend, forecasting, deliberate moderate bodily harm, hooliganism.

Вступ. Кримінологічну інформацію можна визначити як вид інформації, що певною мірою усуває невизначеність знань про: а) кількісно-якісні параметри злочинності, її детермінант; б) ефективність заходів, спрямованих на протидію злочинності та напрями вдосконалення її попередження.

Прогнозування злочинності неможливе без наявності достовірних статистичних даних. Так, В.В. Лунєєв указує, що «...в основі прогнозування злочинності лежать статистичні закономірності розвитку злочинності й пов'язаних із нею явищ минулого, теперішнього й певною мірою майбутнього» [1, с. 226]. Достовірність статистичних відомостей про рівень злочинності залежить від якості роботи правоохоронних і судових органів, які зобов'язані вести облік та оприлюднювати звітність як про загальний стан злочинності, так і виявляти тенденції й динаміку щодо окремих видів злочинів і суб'єк-

тів учинення правопорушень. Саме в контексті походження кримінологічної інформації О.В. Одинцова дає таке визначення: кримінологічна інформація – це вид соціальної інформації, необхідної для протидії організованій злочинності, що була одержана з кримінологічних джерел і оцінена за допомогою кримінологічних засобів, зокрема про кількісно-якісні характеристики злочинності, супутні їй фактори, напрями та форми власне протидії [2]. Є й інші визначення кримінологічної інформації [1, с. 54; 3, с. 74; 4, с. 123], але слід указати, що статистичні відомості про рівень злочинності (звітності правоохоронних і судових органів про стан злочинності) входять у зміст кримінологічної інформації; таким чином визначається її достовірність, а отже, і надійність кримінологічного прогнозування.

Провідні учені (О.М. Джуца, В.М. Зінченко, О.Г. Кальман, Т.Л. Кальченко, О.М. Литвак, О.М. Литвинов та ін.) значну увагу зосереджують на значенні інформації в кримінологічних дослідженнях і джерелах її отримання. Ю.М. Антонян, Ю.Д. Блувштейн, А.І. Долгова, Н.Ф. Кузнецова, В.В. Лунєєв та ін. указують на важливість інформації в процесі збирання й опрацювання статистичних даних.

На сучасному етапі в Україні відсутні кримінологічні дослідження, які б конкретизували методологію використання кримінологічної інформації для оцінки динаміки й отримання короткострокового прогнозу рівня злочинності не лише шляхом статистичного порівняння рівня злочинності, але й із застосуванням методів моделювання.

Зважаючи на вищесказане, доцільно провести дослідження методології використання кримінологічної інформації для аналізу динаміки злочинності з поєднанням статистичних оцінок і методів моделювання – методу прогностичної екстраполяції.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження методології використання кримінологічної інформації для з'ясування динаміки окремих видів злочинів в Україні за період 2013–2017 рр. і отримання короткострокового прогнозу (тенденцій рівня злочинів) на 2018 р.

Результати дослідження. Стан законності й правопорядку багато в чому залежить від такого фактора, як наявність і використання достовірної кримінологічної інформації, що адекватно відображає процеси, які відбуваються, а також від злагодженої, технічно прогресивної інформаційної забезпеченості органів внутрішніх справ. Вивчення проблем боротьби зі злочинністю повинне здійснюватися на основі досягнень кримінологічної науки, статистики, теорії управління, відомостей кібернетики, інформатики, їх інструментарію й методів.

Аналіз діяльності органів правопорядку в Україні за період 2013–2017 рр. показав, що в профілактичній роботі недостатньо використовується кримінологічна інформація за такими напрямками:

- вивчення широкого спектра відомостей, що входять у кримінологічну інформацію, і своєчасне виявлення нових тенденцій у стані й структурі злочинності (ріст організованої злочинності, постачання й збуту наркотичних речовин, вимагання; зв'язок насильницької й корисливої злочинності із застосуванням вогнепальної зброї й ін.);

- відображення в рамках кримінологічної інформації специфічних ознак осіб, що потребують профілактичного впливу різної інтенсивності (у багатьох випадках увага приділялася правопорушникам, що вчинили поширені види діянь, а небезпечні злочинці залишалися поза увагою);

- оцінка кримінологічної значимості й соціальної небезпеки низки фонових явищ, насамперед пияцтва, алкоголізму, наркоманії, проявів насильства серед молоді;

- використання кримінологічної інформації з метою підвищення дисципліни й організованості в діяльності правоохоронних органів.

Із метою вивчення значимості кримінологічної інформації в прогнозуванні злочинності був проведений попередній аналіз розвитку й взаємозв'язків деяких видів злочинів протягом 2013–2017 рр. (табл. 1, рис. 1).

Таблиця 1

Статистика деяких видів злочинів (хуліганство, грабіж, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження) в Україні за 2013–2017 рр. [5; 6]

Звітний період Види злочинів*	2013		2014		2015		2016		2017	
	усього	непов.	усього	непов.	усього	непов.	усього	непов.	усього	непов.
Хуліганство	3139	191	2207	127	1742	102	1438	107	1722	112
Грабіж	9313	664	7638	580	7174	574	5195	423	6827	433
Умисне сер. тяжкості тілесне ушкодження	3047	128	2200	76	1735	59	1366	82	1730	78
Кримінальні право- порушення за учас- тю неповнолітніх, за якими прова- дження направлені до суду	8781		7467		7171		5230		5608	

*Примітка: за кожним видом злочину наводиться кількість правопорушень, за якими особам вручене повідомлення про підозру (усього), і кількість справ за участю неповнолітніх, за якими провадження направлені на розгляд судів (непов.).

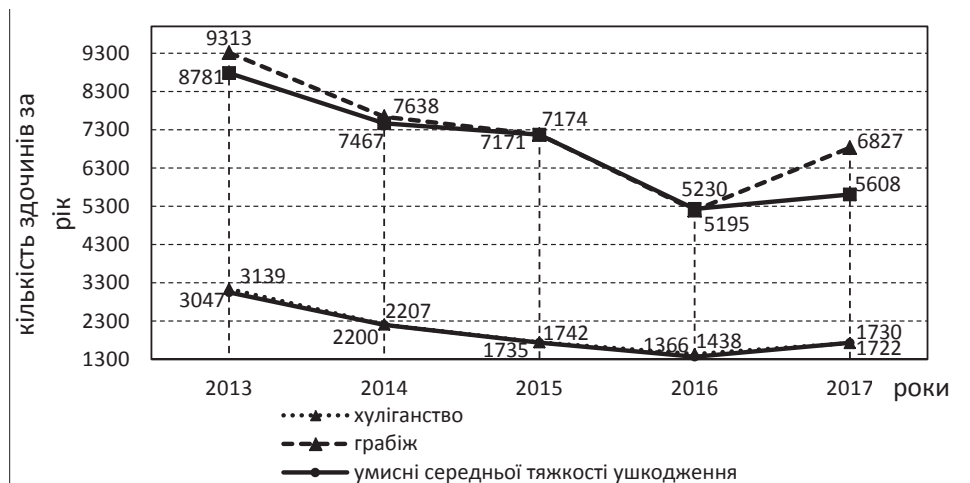

Рис. 1. Злочини (хуліганство, грабіж, середні тяжкі ушкодження) і злочинність неповнолітніх в Україні за 2013–2017 рр.

Розглянемо детальніше такий злочин, як хуліганство (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка злочину «хуліганство» в Україні за 2013–2017 рр.

Звітний період Вид злочину*	2013		2014		2015		2016		2017	
	усього	непов.	усього	непов.	усього	непов.	усього	непов.	усього	непов.
Хуліганство	3139	191	2207	127	1742	102	1438	107	1722	112
Приріст (зниження) до 2013 р., %	–	–	-42,2	-50,4	-80,2	-87,3	-118,3	-78,5	-82,3	-70,5

*Примітка: наводиться кількість правопорушень, за якими особам вручене повідомлення про підозру (усього), і кількість справ за участю неповнолітніх, за якими провадження направлені на розгляд судів (непов.).

На гістограмі (рис. 2) чітко прослідковується динаміка загальної кількості хуліганства. Починаючи з 2014 р. і до 2016 р. хуліганство стрімко спадає на 118,3% на кінець 2016 р. щодо 2013 р., але в 2017 р. знову відбулося зростання цього виду злочину щодо 2016 р., а зниження порівняно з 2013 р. становить 82,3%, що приблизно збігається з 2015 р. (80,2%). Аналогічна ситуація також спостерігається щодо хуліганства неповнолітніх. За прогнозом поліноміального тренда (рис. 3) рівень хуліганства у 2018 р. буде вищий, ніж у 2017 р.

Динаміка злочину «грабіж» (табл. 3; рис. 4) має такий вигляд: починаючи з 2014 р. до 2016 р. відбулося значне зниження щодо 2013 р. (на 79,3% (і на 56,97% серед неповнолітніх)), але в 2017 р. загальний рівень цього злочину підвищився (6827 у 2017 р. проти 5195 у 2016 р.), проте серед неповнолітніх зростання цього злочину не таке відчутне (433 у 2017 р. проти 422 у 2016 р.).

На основі поліноміального тренда (рис. 5) прогноз на 2018 р. невтішний: збільшиться як загальний рівень злочину «грабіж», так і його вчинення неповнолітніми.

Динаміка злочину «умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження» (табл. 4; рис. 6) має такий вигляд: у 2015–2016 рр. відбулося значне його скорочення щодо 2013 р. на 116,9% (учинені неповнолітніми) і 123,1% (загальний рівень), але у 2017 р. знову відбулося зростання рівня цього злочину з 1730 у 2017 р. проти 1366 у 2016 р., але серед неповнолітніх рівень цього злочину майже не змінився (82 у 2016 р. і 78 у 2017 р.).

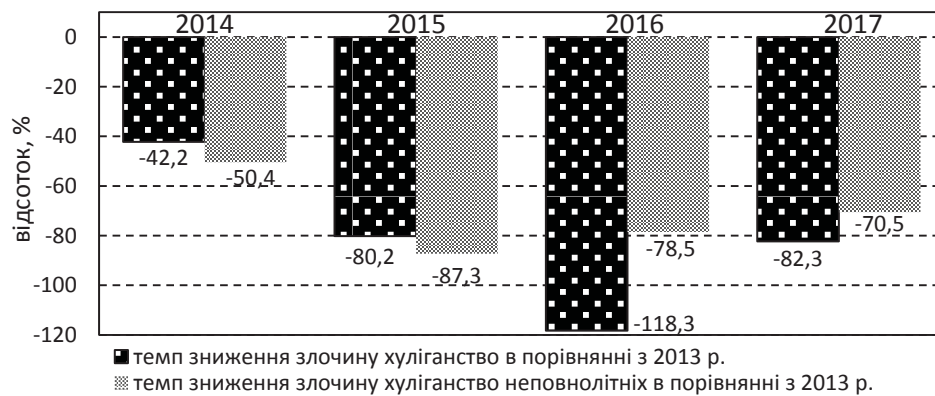

Рис. 2. Темп зниження злочину «хуліганство» в Україні порівняно з 2013 р.

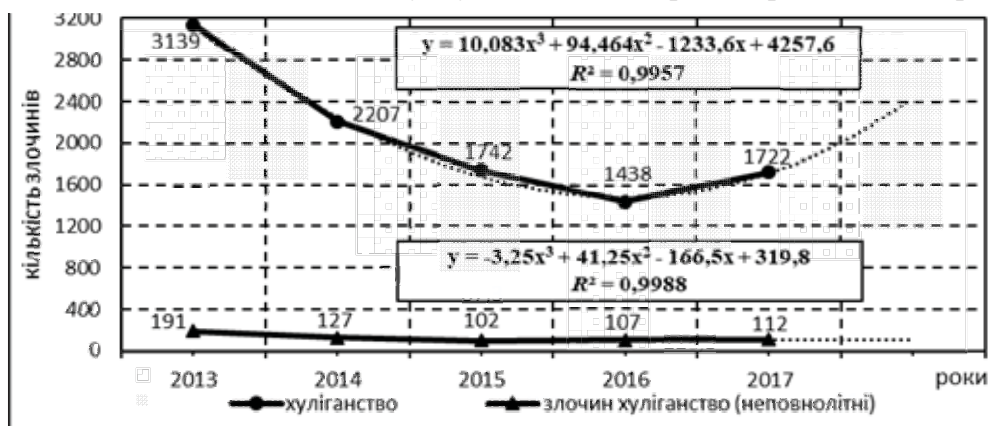

Рис. 3. Поліноміальний тренд злочину «хуліганство» в Україні, 2013–2017 рр.

Таблиця 3

Динаміка злочину «грабіж» в Україні за 2013–2017 рр.

Звітний період Вид злочину*	2013		2014		2015		2016		2017	
	усього	непов.	усього	непов.	усього	непов.	усього	непов.	усього	непов.
Грабіж	9313	664	7638	580	7174	574	5195	423	6827	433
Приріст (зниження) до 2013 р., %	–	–	-21,9	-12,7	-29,8	-15,7	-79,3	-56,97	-36,4	-53,4

*Примітка: указана кількість правопорушень, за якими особам вручене повідомлення про підозру (усього), і кількість справ за участю неповнолітніх, за якими провадження направлені на розгляд судів (непов.).

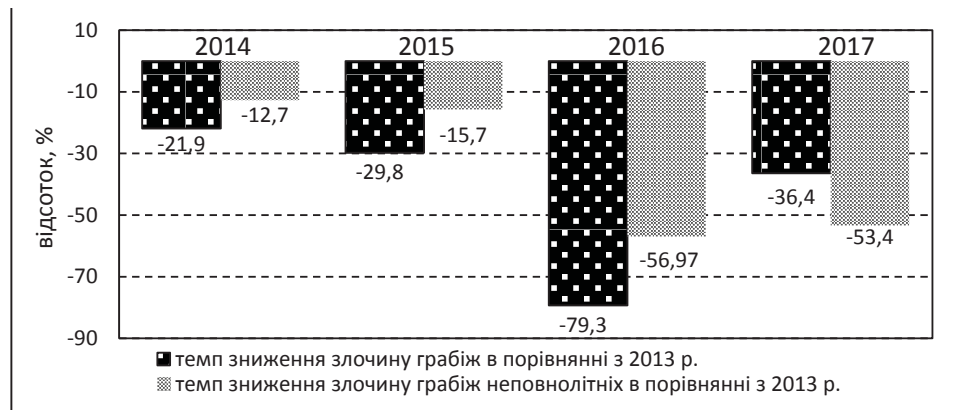

Рис. 4. Темп зниження злочину «грабіж» в Україні порівняно з 2013 р.

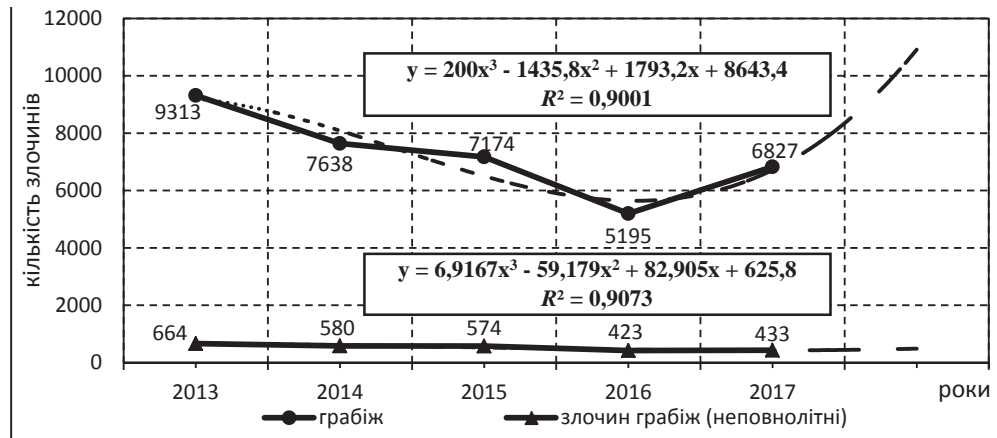

Рис. 5. Поліноміальний тренд злочину «грабіж» в Україні, 2013–2017 рр.

Таблиця 4

Динаміка злочину «умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження» в Україні за 2013–2017 рр.

Звітний період Вид злочину*	2013		2014		2015		2016		2017	
	усього	непов.	усього	непов.	усього	непов.	усього	непов.	усього	непов.
Умисне сер. тяжкості тілесне ушкодження	3047	128	2200	76	1735	59	1366	82	1730	78
Приріст (зниження) до 2013 р., %	–	–	-38,5	-40,6	-75,6	-116,9	-123,1	-56,1	-76,1	-64,1

*Примітка: указана кількість правопорушень, за якими особам вручене повідомлення про підозру (усього), і кількість справ за участю неповнолітніх, за якими провадження направлені на розгляд судів (непов.).

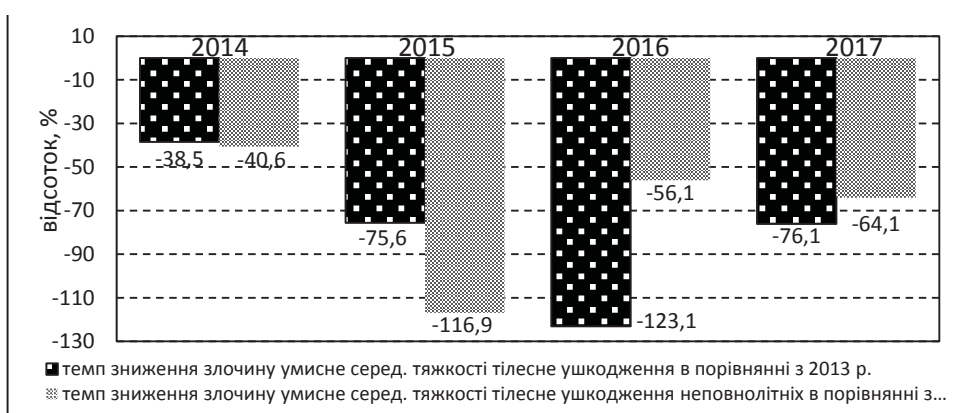

Рис. 6. Темп зниження злочину «умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження» в Україні порівняно з 2013 р.

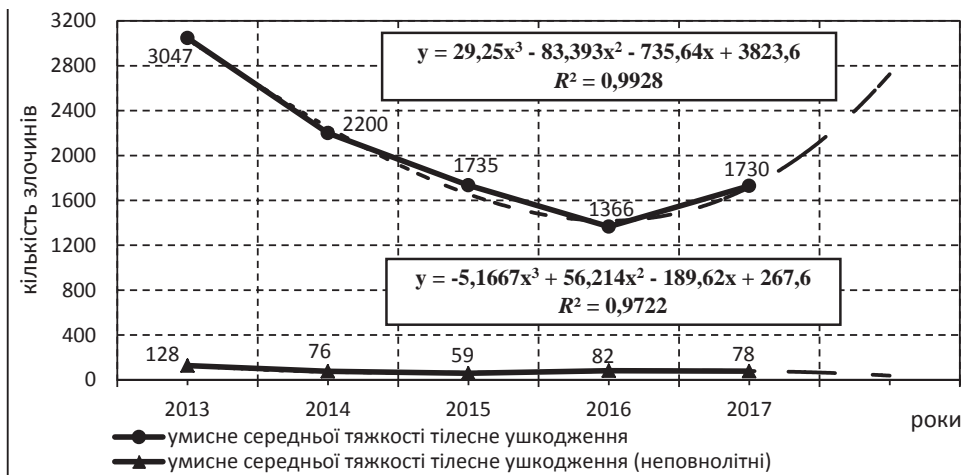

Рис. 7. Поліноміальний тренд злочину «умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження» в Україні, 2013–2017 рр.

На основі поліноміального тренда (рис. 7) прогноз на 2018 р. негативний: збільшиться загальний рівень злочину «умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», а кількість випадків цього злочину, учинених неповнолітніми, дещо зменшиться.

Таблиця 5

Динаміка злочинності неповнолітніх в Україні за 2013–2017 рр.

Звітний період Злочини*	2013	2014	2015	2016	2017
Кримінальні правопорушення за участю неповнолітніх, за якими провадження направлені до суду	8781	7467	7171	5230	5608
Приріст (зниження) до 2013 р., %	–	-17,6	-22,5	-67,9	-56,6

*Примітка: указана кількість справ за участю неповнолітніх, за якими провадження направлені на розгляд судів (непов.).

Злочинність серед неповнолітніх (табл. 5) за 2014–2015 рр. знизилася порівняно з 2013 р. (на 26,4% і 16,2% відповідно), значне зниження відбулося в 2016 р. (на 72,8%). Зниження підліткової злочинності у 2016 р. підтверджується зниженням кількості таких учинених злочинів, як хуліганство, грабіж, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження. Але збільшення загального рівня злочинності у 2017 р. порівняно з 2016 р. може бути пояснене, наприклад, тим, що неповнолітні, які вчинили неважкі злочини у 2013 р., у 2017 р. досягли 18-річного віку і вдаються до вчинення більш важких злочинів (наприклад розбій, убивство).

Отже, на основі аналізу кримінологічної інформації, а саме звітних даних [5; 6] щодо кількості таких злочинів, як хуліганство, грабіж, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження за участю неповнолітніх, справи яких розглядалися судами України, отримана негативна динаміка (збільшення) у 2017 р. таких злочинів, як хуліганство й грабіж, і позитивна динаміка (зменшення) такого злочину, як умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (порівняно з 2016 р.), а побудовані відповідні поліноміальні тренди (рис. 3, рис. 5, рис. 7)

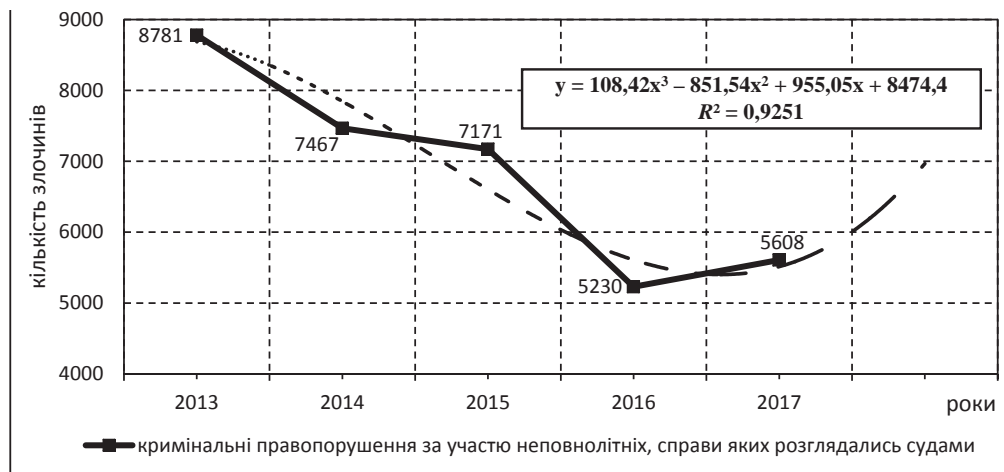

Рис. 8. Поліноміальний тренд злочинності неповнолітніх в Україні, 2013–2017 рр.

для цих злочинів і для злочинності неповнолітніх у цілому (рис. 8) дають змогу зробити негативний прогноз (зростання) рівня злочинності неповнолітніх на 2018 р. Необхідно зауважити, що поліноміальні тренди хоча і є ефективними кривими для згладжування рядів статистичних даних, але вони дають значно завищені результати поза рядом, а тому й прогнозна кількість злочинів навіть на короткий період буде досить високою. Перевірити це твердження можна на прикладі поліноміального тренда загальної злочинності неповнолітніх (рис. 8). Так, на 6 місяців 2018 р. згідно з трендом кількість справ про злочини неповнолітніх становить приблизно 6 тис. Звертаючись до офіційної статистики [5], з'ясуємо, що за 6 місяців 2018 р. до суду направлені 2068 справ за участю неповнолітніх, за аналогічний період 2017 р. таких справ було 2576. Тому короткострокове прогнозування рівня злочинності з використанням поліноміальних трендів не дає достовірних прогнозних показників, на їх основі можна лише виявляти загальну тенденцію (зростання чи зниження) злочинності.

Висновки. У своїй діяльності правоохоронні органи особливо не стурбовані аналізом статистичних даних і тим більше не обтяжені прогнозуванням динаміки злочинності. Оскільки таке завдання зовсім не ставиться перед правоохоронними органами, то й особливої ефективності в профілактичній діяльності цих органів чекати не доводиться. Статистика існує для них як засіб звітності, аналіз злочинності обмежується виявленням процентних показників росту чи зниження.

Для ефективної боротьби зі злочинами необхідна всебічна й достовірна інформація, а головне – ця інформація повинна концентруватися не тільки в державних органах, але й у громадських організаціях. Такою інформацією повинні володіти й певні суспільні структури, наприклад правозахисні організації, соціологічні центри. Через бюрократичний характер держави за деякими кримінальними явищами статистика взагалі не ведеться (злочини, пов'язані з тінювою економікою), правдоподібність кримінальної інформації перебуває далеко не на вищому рівні, оскільки офіційна статистика (наприклад по завантаженості судів) не відповідає дійсності.

Одне з основних завдань кримінологічної науки – прогнозування злочинності. Прогностична інформація активно впливає на структуру й процеси діяльності по боротьбі зі злочинністю, на вибір мети, шляхів і засобів її досягнення, на вибір структури органів управління цією діяльністю, методів управління, критеріїв оцінки роботи органів внутрішніх справ і т. д. У виконанні цього завдання головну роль покликана відіграти статистика.

Для вимірювання й аналізу кількісних відносин, масових суспільних явищ, статистичних сукупностей необхідне застосування математичних прийомів і методів. Наразі у статистиці застосовується математика різних рівнів складності. Необхідність вивчення масових випадкових процесів зумовила потребу використання спеціальних математичних дисциплін – теорії ймовірностей і математичної статистики. У кримінології як науці, що має обмежені можливості використання експериментальних методів, роль моделювання особливо велика. Математичні моделі корисні у вивченні кримінологічно значимих аспектів таких демографічних явищ, як чисельність народонаселення і його структура за різними ознаками (стать, вік, освіта й ін.), процеси міграції, урбанізації й т. д.

Слід узяти до уваги й той факт, що сама математика виявляє тенденцію до переходу від чисто кількісних методів мислення до створення такого апарата, який міг би поєднувати кількісний аналіз із якісним. Кримінологія ж виявляє тенденцію до переходу від чисто якісного аналізу до кількісного. Такий зустрічний рух двох наук веде до продуктивного проникнення кримінології й математики [7, с. 61].

На основі аналізу стану як загальної злочинності, так і окремих злочинів, наприклад, учинених неповнолітніми, приходимо до таких висновків:

а) кримінологічна інформація для оцінки злочинності має бути достовірною і «якісною», у такому контексті правоохоронні та судові органи держави мають із великою відповідальністю ставитися до збору інформації про свою діяльність і формування звітності;

б) характеристика стану злочинності шляхом порівняння статистичних даних (звітності) залежить від вибору базового періоду, з яким здійснюється порівняння, у результаті ви-

бору різних базових періодів можна прийти до протилежних висновків (позитивна динаміка (зменшення рівня злочинності) або ж негативна динаміка (збільшення рівня злочинності));

в) застосування методів моделювання для отримання прогнозу рівня злочинності можливе на основі лінійних трендів. У якості прикладу були розглянуті поліноміальні тренди 3-го порядку, у результаті з'ясувалося, що вони лише дають змогу робити висновки про тенденції злочинності (зростання чи зниження) на короткостроковий період (не більше одного року), а це визначає напрям подальших досліджень щодо пошуку ефективних методів моделювання злочинності.

Список використаних джерел:

1. Гуров А.И., Игнатъев А.А., Кузнецова Н.Ф. и др. Криминология: учеб. для вузов / под ред. Н.Ф. Кузнецовой, В.В. Лунеева. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2004. 640 с.
2. Одинцова О.В. Джерела кримінологічної інформації: поняття, види, система. Часопис Академії адвокатури України: електрон. наук. фах. вид. 2011. № 4. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/issue/view/42> (дата звернення: 17.08.2018).
3. Алауханов Е.О. Криминология: учеб. Санкт-Петербург: Юридический центр-Пресс, 2013. 606 с.
4. Иванов Ю.Ф., Джужа О.М. Криминология: навч. посіб. Київ: Вид-во ПАЛИВОДА А.В., 2006. 264 с.
5. Генеральна прокуратура України: Довідка про стан та структуру кримінальних правопорушень на території України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820 (дата звернення 17.07.2018).
6. Державна судова адміністрація України. Офіційний сайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka (дата звернення 17.07.2018).
7. Утаров К.А. Математические методы в криминологии: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2004. 165 с.

